

W wielu codziennych sytuacjach ludzie dokonują wyborów między opcją bezpieczną a niepewną. Wybory te mogą dotyczyć różnych sfer codziennego życia: finansów (np. Czy wydać pieniądze kupując dodatkowe ubezpieczenie samochodu?), zdrowia (np. Czy zażyć lek, który może spowodować poważne skutki uboczne?), życia społecznego (np. Czy sprzeciwić się przełożonemu w obecności współpracowników?), etyki/moralności (np. Czy ściągać podczas egzaminu?) i sposobów spędzania wolnego czasu (np. Czy udać się samotnie w nieznaną część obcego miasta?). W celu zilustrowania podobnych problemów decyzyjnych można wyobrazić sobie pacjenta, który cierpi z powodu choroby i otrzymał propozycję wzięcia udziału w innowacyjnej, eksperymentalnej terapii, dającej szansę szybszego powrotu do zdrowia. Lekarz poinformował go jednak, że w przypadku nowej terapii istnieje możliwość wystąpienia skutków ubocznych, które nie są jeszcze do końca znane. W tym momencie, pacjent ma podjąć decyzję, czy zaakceptować propozycję lekarza (wybór opcji niepewnej) czy odrzucić ją i przejść standardową terapię (wybór opcji bezpiecznej). W przypadku standardowej terapii, proces wracania do zdrowia jest dłuższy i bardziej uciążliwy, ale wszystkie skutki uboczne są dobrze rozpoznane. Jaką decyzję powinien podjąć pacjent w tej sytuacji?

Podstawowym pytaniem, na które chcemy odpowiedzieć realizując obecny projekt, jest to, w jaki sposób ludzie radzą sobie w sytuacjach podobnych do tej opisanej powyżej? W jaki sposób podejmują decyzje, gdy nie mają wystarczającej wiedzy (np. wykształcenia medycznego) lub nie posiadają wszystkich informacji istotnych dla dokonania wyboru? W jakim stopniu ich decyzje opierają się na emocjach oraz jakie są źródła tych uczuć/emocji? Proponujemy nowy model teoretyczny **IMRisk** (od anglojęzycznej nazwy: *Imagery Model of Risk*), który pozwala lepiej zrozumieć i przewidzieć zachowania ludzi w codziennych sytuacjach związanych z ryzykiem lub niepewnością. Model ten zakłada, że wyobrażenia, emocje i oceny zagrożeń oraz korzyści wynikających z podjęcia zachowania w warunkach ryzyka lub niepewności oddziałują na siebie i łącznie wpływają na proces podejmowania decyzji. Twierdzimy, że gdy ludzie stoją przed dylematem czy podjąć bezpieczną lub ryzykowną decyzję, to spontanicznie angażują się w tzw. umysłową podróż w czasie oraz wyobrażają sobie negatywne i pozytywne konsekwencje tej sytuacji. W wyniku wygenerowania tych obrazów mentalnych (wyobrażeń) pojawiają się emocje oraz oceny zagrożeń/korzyści, które kształtują motywację zbliżania się/unikania. Ta motywacja wpływa następnie na zaakceptowanie lub odrzucenie niepewnego/ryzykownego rozwiązania. Wymienione wyżej elementy (wyobrażenia, emocje, oceny zagrożeń/korzyści) oddziałują na siebie do momentu, w którym motywacja do zaakceptowania ryzykownej/niepewnej opcji lub jej odrzucenia jest wystarczająco silna (przekroczy pewien próg). W momencie przekroczenia tego progu, proces podejmowania decyzji jest zakończony i osoba dokonuje wyboru.

IMRisk umożliwia przewidywanie zachowania ludzi w warunkach ryzyka lub niepewności oraz testowanie go w sposób eksperymentalny. Po pierwsze, na podstawie badań, które zostaną przeprowadzone w ramach projektu, będzie można przewidzieć to, jaką rolę odgrywają zarówno emocje, jak i poznawcze oceny sytuacji, w zależności zarówno od czynników sytuacyjnych (np. wyrazistości wyobrażeń lub presji czasu), jak i różnic między osobami. Po drugie, nasz model opisuje źródła emocji, które są związane z dokonywaniem wyborów w warunkach ryzyka/niepewności, jak i motywacji do zaakceptowania lub odrzucenia rozwiązania o niepewnych skutkach. Ponadto, wyjaśnia on, dlaczego czasami ludzie szybko podejmują decyzję, a w innych sytuacjach wolą ją odłożyć na później (poprzez wprowadzenie w modelu motywacyjnego progu decyzji). W końcu, proponowany model wskazuje na to, w jaki sposób emocje, oceny poznawcze oraz zachowanie mogą wpływać na decyzje podejmowane w przeszłości.

Projekt ten jest podzielony na trzy główne zadania badawcze. W serii badań eksperymentalnych, uwzględniających różne metody (np. behawioralne, neuroobrazowanie) będziemy testować podstawowe założenie, zgodnie z którym podejmowanie decyzji jest dynamicznym, cyklicznym procesem uwarunkowanym przez intensywność wyobrażeń. Celem zadania 1 będzie zweryfikowanie założenia, że konfrontacja z niepewnością lub ryzykiem uruchamia tworzenie wyobrażeń, które kierunkują proces decyzyjny. W tym zadaniu sprawdzimy, czy na podstawie informacji o pozytywności i wyrazistości wyobrażeń można przewidywać wybory dokonywane przez ludzi. W zadaniu 2 sprawdzimy, czy wzmacnianie/osłabianie wyrazistości wyobrażeń ma wpływ na proces decyzyjny poprzez oddziaływanie na emocje i oceny poznawcze. Celem zadania 3 będzie bezpośrednie przetestowanie cyrkularnej (kołowej), dynamicznej natury zależności między wyobrażeniami, emocjami, ocenami poznawczymi i orientacją motywacyjną. Porównamy nasz model z innymi, klasycznymi modelami ryzyka/niepewności, szukając najtrafniejszej konceptualizacji wyjaśniającej wybory dokonywane przez ludzi w codziennej rzeczywistości.